

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ МОЖЛИВИХ СВІТІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ПОЛА ОСТЕРА "CITY OF GLASS")

Д. Д. Денісова, викладач,

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка,

вул. Роменська, 87, м Суми, 40002, Україна.

E-mail: luinila@gmail.com

У статті розглядаються способи творення можливих світів засобами інтертекстуальності на прикладі роману Пола Остера "City of Glass". Проведено аналіз інтертекстуальних зв'язків зазначеного твору та доведено, що інтертекстуальність слугує ефективним прийомом творення можливих світів у межах текстового простору літературного твору.

Ключові слова: інтертекстуальність, можливі світи, Пол Остер, цитата, алюзія, ремінісценція.

Сьогодення лінгвістичної науки характеризується наявністю широкого набору засобів для аналізу та інтерпретації тексту. Не зважаючи на це, література епохи постмодернізму, представлена новою філософською доктриною та системою цінностей, потребує застосування нових підходів до аналізу мови, мислення й літератури. Тож перед науковцями постає проблема обмеження можливостей раніше використовуваних методів та підходів. У зв'язку з цим, значний інтерес приділяється модальності можливого, яка бере початок в працях В.Г. Лейбніца та дослідженнях представників школи модальної логіки (С. Кріпке, Д. Льюїс, Н. Решер, Я. Хіттикка). На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки у фокусі дослідження цього питання знаходяться такі цілі як: з'ясування сутності поняття "можливі світи" та способи їх представлення на лексичному рівні (І. В. Александрук, Н. Д. Арутюнова, А. П. Бабушкін, Ж.О. Вардзелашвілі, П. Верт, Дж. Гевінс, У. Еко, Дж. Перрі, А. Р. Прусс, Р. Роннен, М.-Л. Райен, О. О. Селіванова, Ю. С. Степанов), їх класифікації (А. П. Бабушкін, В.П. Руднев, Ю. С. Степанов, З. Я. Тураєва), функції (А. В. Новікова), темпоральна структура (Ю. А. Обелець), утім, інтертекстуальний потенціал творення можливих світів до теперішнього часу не розглядався, що і визначає **актуальність** даної роботи.

Метою розвідки є дослідження світотвірних можливостей інтертекстуальності, що реалізується через поступальне виконання наступних **завдань**: розкриття сутності можливих світів, зв'язку теорії можливих світів з теорією інтертекстуальності та практичному обґрунтуванню окресленого зв'язку на матеріалі роману американського письменника-постмодерніста Пола Остера "City of Glass".

Об'єктом дослідження статті є можливі світи художнього твору.

Предметом – творення можливих світів засобами інтертекстуальності.

На сьогоднішній день існує достатньо велика кількість визначень можливих світів. Зокрема, існують потрактування можливого світу як такого, де стан справ суперечить стану речей в реальному світі [1, с. 222–223]; як індивідуальну авторську вторинну модель реальності [2, с. 35–42]; як світ, сконструйований людською когніцією [3, с. 4–7], тощо. Узагальнюючи існуючі підходи, визначимо їх як альтернативні виміри реального світу, які конструюються людською когніцією (спершу автора, а потім читача) та об'єктивуються у вигляді мови та тексту. Отже, творення можливого світу тексту – це інтерактивний процес між реальністю, розумом автора та читача і мовою.

У зв'язку з цим, керуватися класичним структуралістським підходом до розуміння мови як системи звукових і графічних знаків, суворо організованих в певну систему [4, с. 88] є недоцільним. Натомість, більшої значимості набуває семіотичний підхід, який визначає мову як специфічний й універсальний засіб

об'єктивації змісту як індивідуальної свідомості, так і культурної традиції, що має експресивні, сигніфікативні, когнітивні, комунікативні та інформаційно-трансляційні функції [5], що реалізуються через денотативні та конотативні характеристики мовних знаків. При цьому слід зазначити, що конотативні або "символічні" значення можуть мати форму асоціацій й ґрунтуючись на традиційному (денотативному) значенні творити нові смисли [6], відкриваючи, таким чином, вікна в можливі світи.

Так само як і мова, яка упереднюється в текстах, текст є складною структурою, здатною до породження можливих світів.

Текст створює особливу матеріальну протяжність, послідовність пов'язаних між собою пропозицій і надфразових одиниць, що утворюють як семантичний, так і семіотичний простір [7]. Він являє собою зразок складної мовної форми, семіотичного утворення, яке спонукає читача до творчого процесу його розуміння, сприйняття, інтерпретації, тобто до такого роду когнітивної діяльності, яка має справу з осмисленням людського досвіду, відбитого в описах світу [7]. Процес інтерпретації ускладнюється тим, що будь-який текст є сплетінням різних культурних кодів, йому притаманна багатозначність [6], а кожний зріз художнього твору постає як окремий світ, відмінний від іншого [8].

Це означає, що він має не просто кілька значень, але те, що у ньому здійснюється властива йому множинність сенсу, яка утворює можливі світи в межах окремо взятого текстового простору. У такому разі "оповідь вже не може бути площинною, табличною, вона має свій обсяг, перетворюється на безмежно мінливу у системі міжтекстових відношень. Це дає змогу зіставляти тексти задля віднаходження у них точок подібностей та відмінностей, виявити основні принципи методу читання, що підриває лінеарність тексту, його автономність, дає змогу перейти до тексту як перетину інших текстів" [9, с. 431]. Його текстове прочитання всуціль зіткане з цитат, посилань, відгону, усе це – засоби висловлювання культури, застарілі і нові мови проходять крізь текст, створюючи могутню стереофонію [10, с. 382]. За таких умов, аналіз тексту неможливий без прийняття до уваги явища інтертекстуальності.

У художньому тексті явище інтертекстуальності актуалізується за допомогою таких інтекстів як атрибутована цитата, неатрибутована та немаркована цитата, алюзія, ремінісценція та парафраза. Вони стають "основою нагромадження нових семантичних полів, полілогів письменств, культур, моделей світобудови"[9]. Тому енергія "чужого слова" сприяє породженню нових імпліцитних смислів та світів.

Розглянемо як саме відбувається цей процес на прикладі роману "City of Glass" американського письменника Пола Остера.

Реальний світ роману є доволі банальним. Головний герой твору, другосортний відлюдний автор детективних історій, які видаються під псевдонімом, Деніел Квінн живе в невеличкій зйомній квартирі сучасного Нью-Йорка. Його повсякдення самотнє й одноманітне, а сам герой не хоче абсолютно нічого змінювати, допоки звичний світ не порушує телефонний дзвінок Стіллман-молодший. Дозвонювач шукає детектива й Деніел Квінн вирішується піддатися на авантюру, за чим слідує сюжет типового детективу-нуару. Однак роман є не таким примітивним як може здатися на перший погляд.

Із перших сторінок, автор, через псевдонім головного персонажа "Вільям Вільсон", поряд із світом свого твору відкриває для читача світ оповідання Е. А. По "Вільям Вільсон", у якому зображена боротьба доброго і злого начала головного героя твору Вільяма Вілсона. Так само як і герой Е. А. По, Деніел Квінн не відчуває внутрішньої цілісності свого "я", що виражається в існуванні декількох осіб, з якими герой себе ідентифікує (власне Квінн, письменник Вільям Вілсон, детектив з його романів Макс Ворк, детектив, особу якого він приймає для авантюри, Пол Остер).

Цим прикладом, однак, зв'язок із творами Е. А. По не закінчується. Стеження Квінна за Стіллманом-старшим та й образ старого ремінісцентно відсилає нас до оповідання Е. А. По "Людина натовпу". Порівняння наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняння повторюваних мотивів роману П. Остера та оповідання Е. А. По

<p>City of Glass by P. Auster</p>	<p>The Man of the Crowd by E. A. Poe</p>
<p>“The train was crowded, and as the passengers started filling the ramp and walking toward him, they quickly became a <u>mob</u>...Soon the people were surging around him... Each time an elderly man approached, he <u>braced himself</u> for it to be Stillman... With about half the passengers now gone, Quinn had his first sight of Stillman” [11, 55].</p> <p>“He was tall, <u>thin</u>, without question <u>past sixty</u>, somewhat stooped. Inappropriately for the season, he wore a long brown overcoat that <u>had gone to seed</u>, and he shuffled slightly as he walked. <u>The expression on his face seemed placid, midway between a daze and thoughtfulness.</u>” [11, 55].</p> <p>“Stillman <u>never seemed to be going anywhere in particular</u>, nor did he seem to know where he was. And yet, as if by conscious design, <u>he kept to a narrowly circumscribed area</u>...Such precision <u>baffled Quinn</u>...” [11, 58-59].</p>	<p>“With my brow to the glass, I was thus occupied in scrutinizing the <u>mob</u>, when suddenly there came into view a countenance (that of a decrepit old man, <u>some sixty-five or seventy years of age</u>) – a countenance which at once <u>arrested and absorbed my whole attention</u>, on account of the <u>absolute idiosyncrasy of its expression</u>” [12].</p> <p>“He was short in stature, very <u>thin</u>, and apparently very feeble. His clothes, generally, <u>were filthy and ragged</u>....” [12].</p> <p>“He crossed and re-crossed the way repeatedly, <u>without apparent aim</u>... I was surprised, however, to find, upon his <u>having made the circuit of the square, that he turned and retraced his steps</u>...I was at a loss to comprehend the waywardness of his actions ...” [12].</p>

Обираючи метод ведення розслідування, Квінн вирішує послуговатися порадами іншого персонажа Е. А. По Огюста Дюпена: “And yet, what is it that Dupin says in Poe? “An identification of the reasoner’s intellect with that of his opponent.” But here it would apply to Stillman senior. Which is probably even worse” [13, с. 40]. Цей метод, однак, послугував тому, що Квінн захопився ідеєю Стілмана-старшого, майже зростаючись з ним, перетворюючись на його *двійника*.

Ще одним прикладом використання прийому алюзії у даному творі є відсилання читача до історії “Переписувач Бартелбі” Германа Мелвілла: “Then, suddenly, with great clarity and precision, he saw Bartleby’s window and the blank brickwall before him” [11, с. 52].

Історія переписувача Бартелбі, який оголосив бойкот суспільству, відмовляючись виконувати прохання, працювати, а згодом їсти, що й призвело до його смерті, дивним чином нагадує життя самого Квінна, який із відлюдника перетворюється на маргинала, а потім і зовсім зникає.

Не можна оминати увагою й очевидну алюзію на твір Мігеля де Сервантеса Сааведри “Хитромудрий ідальго Дон Кіхот з Ламанчі”. Найпершим маркером є ініціали головного персонажа твору Д. К. (відповідно англійською: D. Q. – Daniel Quinn, Don Quixote) та ім’я персонажа Міхаель Сааведра (відповідно, Міхаель є варіантом імені Мігель), який опосередковано “втягнув” його в історію.

По-друге, так само як і шляхетний ідальго любив рицарські романи, Деніел Квінн обожнював детективні історії: “Quinn had been a devoted reader of mystery novels. He knew that most of them were poorly written, that most could not stand up to even the vaguest sort of examination, but still, it was the form that appealed to him, and it was the rare, unspeakably bad mystery that he would refuse to read. Whereas his taste in other books was rigorous, demanding to the point of narrow-mindedness, with these works he showed almost no discrimination whatsoever. When he was in the right mood, he had little trouble reading ten or twelve of them in a row. It was a kind of hunger that took hold of

him, a craving for a special food, and he would not stop until he had eaten his fill” [11, с. 7-8].

По-третє, як і Дон Кіхот, Квінн здійснює свої “подвиги” заради прекрасної дами, щоправда на сучасний манер: “*Much later, long after it was too late, he realized that deep inside he had been nurturing the chivalric hope of solving the case so brilliantly, of removing Peter Stillman from danger so swiftly and irrevocably, that he would win Mrs. Stillman’s desire for as long as he wanted it*” [11, с. 63].

Наприкінці, на зв’язок Дон Кіхота й Деніела Квінна натякає сам автор, вводячи у твір персонажа з іменем Пол Остер, який досліджує питання авторства роману про Дон Кіхота й доходить висновку, що все описане в ньому було інсценоване самим Дон Кіхотом, який постійно змінював маски [11, с. 97-98], так само як це робить і Деніел Квінн.

Завдяки зазначеним алюзіям, цитаціям та ремінісценціям, відбувається творення образу декількох світів у межах одного роману: світу Квінна-детектива, Квінна-двійника, Квінна-маргінала та Квінна-містифікатора, не враховуючи власне світів творів-тригерів.

Зовсім іншу площину твору відкриває теорія Стілмана-старшого про відтворення істинної “божественної” мови. Її висвітлення збагачує твір численними цитатами, парафразами та алюзіями на твори класиків та біблійні тексти [11, с. 33-35; 44-49]. Наведемо кілька прикладів:

“*In Milton’s Paradise Regained, Satan speaks with “double-sense deluding,” whereas Christ’s “actions to his words accord, his words / To his large heart give utterance due, his heart / Contains of good, wise, just, the perfect shape.” And had God not “now sent his living Oracle / into the World to teach his final will, / And sends his Spirit of Truth hence forth to dwell / in pious Hearts, an inward Oracle / To all Truth requisite for me to know”?* And, because of Christ, did the fall not have a happy outcome, was it not a felix culpa, as doctrine instructs? Therefore, Dark contended, it would indeed be possible for man to speak the original language of innocence and to recover, who leand unbroken, the truth within himself” [11, с. 47].

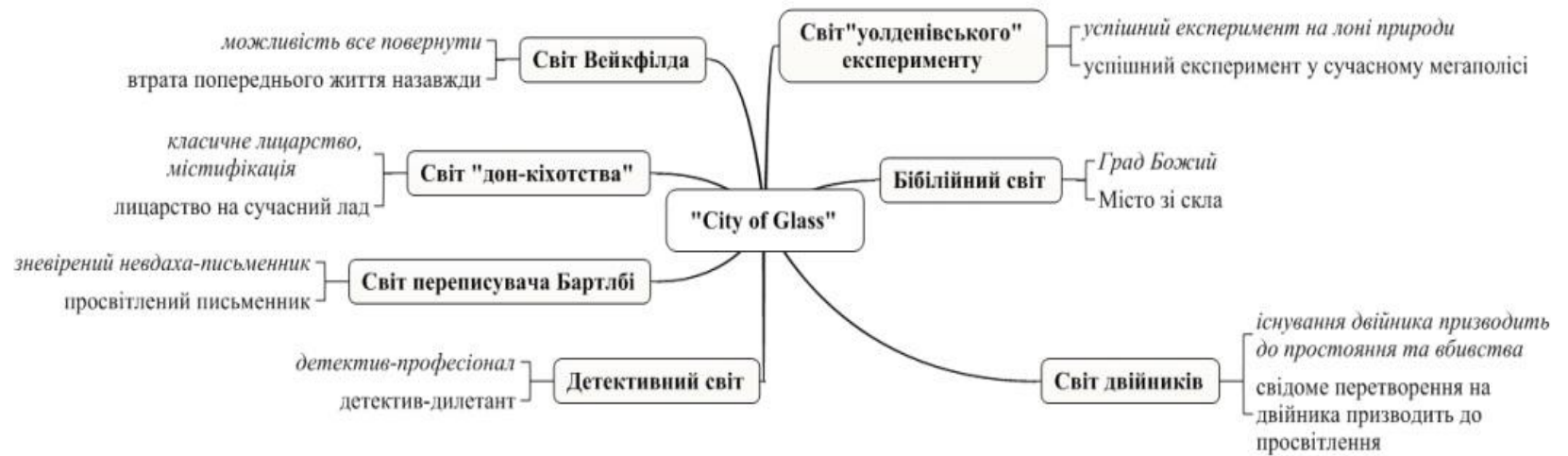
“*Turning to the Babel story, Dark then elaborated his plan and announced his vision of things to come. Quoting from the second verse of Genesis 11 – “And it came to pass, as they journeyed from the east, that they found a plain in the land of Shinar; and they dwelt there”* [11, с. 47].

“*I’m not one to be at around the bush,*” said Quinn. / “*The bush? What bush might that be?*” / “*The burning bush, of course*” [11, с. 78] (даний приклад являє собою алюзію на біблійну історію про Моїсея та палаючий кущ, Exodus 3:1-4).

“*When I use a word, Humpty Dumpty said, in rather a scornful tone, it means just what I choose it to mean – neither more nor less. The question is, said Alice, whether you can make words mean so many different things. The question is, said Humpty Dumpty, which is to be master – that’s all.*” (Lewis Carroll. “Alice in the Wonderland” Through the Looking Glass, chapter six) [11, с. 80].

Наявність у творі біблійних алюзій, теологічних та лінгвістичних дискусій слугує фундаментом творення нового світу, який Стілман-старший називає Новим Раєм (New Paradise), у межах реального світу сучасного Нью-Йорку. У світлі останнього висновку варто звернути увагу й на назву твору “*City of Glass*”, яка нагадує назву твору Августина Блаженного “*City of God*” (“Про град Божий”). Власне Стілман-старший і намагався знайти град Божий у сучасному місті зі скла.

Отже, застосування засобів інтертекстуальності в романі “*City of Glass*” створило умови для творення великої кількості можливих світів у межах твору. На рисунку 1 подано узагальнене графічне зображення всієї сукупності можливих світів у межах текстового простору роману

Текст курсивом - вихідний текст
Текст звичайним шрифтом - можливі світи зазначеного твору

Рисунок 1 – Графічне зображення всієї сукупності можливих світів у межах текстового простору роману Пола Остера "City of Glass"

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо, що інтертекстуальність слугує ефективним прийомом творення можливих світів у межах літературного твору.

Аналіз інтертекстуальних зв'язків показав, що в романі представлено цитації, парафрази, ремінісценції та алюзії на твори Е. А. По ("Вільям Вільсон", "Викрадений лист"), Г. Мелвілла ("Переписувач Бартелбі"), Г. Д. Торо ("Уолден"), Н. Гортон ("Феншо"), тексти Біблії тощо.

Результатом такого широкого інтертекстуального розмаїття стало творення великої кількості можливих світів. Зокрема, було визначено творення одразу декількох світів у межах одного роману: детективного світу, світу двійників, світ Квінна-маргінала (світ переписувача Бартелбі, Вейкфілда, "уолденського" експерименту), Квінна-містифікатора (світ "дон-кіхотства"). Наявність у творі біблійних алюзій, теологічних та лінгвістичних дискусій слугує фундаментом творення нового світу, який у романі називано Новим Раєм (New Paradise), у межах реального світу сучасного Нью-Йорку.

INTERTEXTUALITY AS A MEANS OF POSSIBLE WORLD'S BUILDING (BASED ON THE NOVEL "CITY OF GLASS" BY PAUL AUSTER)

D. Denisova,

*Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko,
87, Romenska St., 40002, Sumy, Ukraine.
E-mail: luinila@gmail.com*

The article outlines the ways of possible worlds building by means of intertextuality. Besides, it reveals the results of the intertextual analysis of the novel "City of Glass" by Paul Auster and proves that intertextuality serves as an effective tool for building possible worlds within the texture of the given world of the novel.

Key words: intertextuality, possible worlds, Paul Auster, citation, alusion, reminiscence.

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ КАК СПОСОБ ПОСТРОЕНИЯ ВОЗМОЖНЫХ МИРОВ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА ПОЛА ОСТЕРА "CITY OF GLASS")

Д. Д. Денисова,

*Сумской государственной педагогический университет им. А. С. Макаренки,
ул. Роменская, 87, г. Сумы, 40002, Украина.
E-mail: luinila@gmail.com*

В статье рассматриваются способы построения возможных миров при помощи интертекстуальности на примере романа Пола Остера "City of Glass". Представлен анализ интертекстуальных связей произведения. На основе результатов проведенного анализа доказано, что интертекстуальность служит эффективным приемом построения возможных миров в рамках текстового пространства литературного произведения.

Ключевые слова: интертекстуальность, возможные миры, Пол Остер, цитата, аллюзия, реминисценция.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dolezel L. Heterocosmica: fiction and possible worlds / L. Dolezel. – Johns Hopkins University Press, 1998. – 339 p.
2. Степанов Ю. С. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца 20 века. – М., 1995. – С. 35–73.
3. Taylor J. R. Introduction: On Constructing the World / J. R. Taylor // Language and The Cognitive Constructing of the World / [ed. by J. R. Taylor, R. E. MacLaury]. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1995. – P. 1–23.
4. Зеленько А. С. Когнітивна лінгвістика / А. С. Зеленько // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – К. – 2010 – № 13. – С.88–96.
5. Новейший философский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/1/%D0%AF%D0%97%D0%AB%D0%9A
6. Барт Р. S/Z. / Р. Барт. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с.

7. Кубрякова Е. С. О тексте и критериях его определения / Е. С. Кубрякова // Текст. Структура и семантика. Т. 1. – М., 2001. – С. 72 – 81
8. Ryan M.-L. Possible Worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory / M. L. Ryan. – John Wiley & Sons. 1992. – 308 p.
9. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – Т. 2 – 624 с.
10. Барт Р. Відтворення до тексту / Р. Барт // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів : Літопис, 1996. – С. 380 – 384.
11. Auster P. City of Glass : (The New-York Trilogy) : trilogy / P. Auster. – Pinguin Books, 1985. – 131 p.
12. Poe E. A. The Man of the Crowd [Electronic resource] / E. A. Poe. – Режим доступу : <http://classiclit.about.com/library/bl-etexts/eapoe/bl-eapoe-man.htm>
13. Poe E. A. The Purloined Letter [Electronic resource] / E. A. Poe. – Режим доступу : <http://xroads.virginia.edu/~hyper/poe/purloine.html>

Надійшла до редакції 10 червня 2014 р.